

WOLDEMAR METTUS

Jesuiit jutustab Eestist

Buenos Airesis ilmus käesoleval aastal üks raamat, mille peal- ja allpealkirjadeks on: „MA RENCONTRE AVEC LA RUSSIE. Relation du hieromoine Vassily. Narva—Esna—Tartu—Moscou. 1932—1946” ehk eesti keeles: „MINU KOHTUMINE VENEMAAGA. Hieromonahh Vassily jutustus. Narva—Esna—Tartu—Moskva. 1932—1946”.

Raamat on trükitud Buenos Aires vene katoliku kiriku ülesandel, on ilmunud vaimuliku ülemuse loal ja varustatud Sao Paulos, Brasiilias, tegetseva jesuiitipaatri Philippe de Rérís' eessõnaga.

Tähelpanelik lugeja on kindlasti veidi hämmastunud. Mispärast kirjutab too hieromonahh Vassily prantsuse, mitte aga vene keeles? Mis on vene katoliku kirik? Miks on raamatu eessõna kirjutatud jesuiidi poolt?

Kõik see selgub õige pea. Esialgu piisaku teadmisest, et kolm viiendikku „Kohtumisest” on pühendatud Eestile.

*

3. detsembril a. 1932 jõudis pärast pikka, väsitavat raudteesõitu Tallinna üks vaimulik, hieromonahh Vassily. Ei olnud see mees aga, nagu arvata võiks, kreeka-katoliku usku ega venelanegi. Ta oli puhasverd prantslane, rooma-katoliiklane, jesuiit.

Viiks kaugele neid näilisi vastuoksu väga põhjalikult seletada, sest need küsimused, mis raamatu autori le on kõige tähtsamad, ei ole meile seda kuigi suurel määral. Niipalju peab siiski ütleva, et kreeka-katoliku

kirikus on juba sajandeid olnud üks vool, mis pooldab kasvõi unioonini minevat lähenemist rooma-katoliku kirikule, vool, mis viimatinimetatud kirikule on vägagi vastuvõetav ja mida see omalt poolt püüab soodustada, vähemalt rituaali küsimusis. Üks katoliku kiriku „idamaise” riituse esindajaid too hieromonahh Vassily ongi.

Kuidas, mispärast ta sattus Eestisse? „Sattus” ongi õige sõna, sest õieti ei olnud tol vaimulikul mingit kavatsust meie maale tulla.

Mis teda juba noorusest peale meelitas, nagu väevoimuga enda poole tõmbas, see oli Suur Ida, suur Venemaa, selle avarustega, kus inimene võib olla üksi oma Jumalaga. Juba noormehena unistas ta — talle kirjanusest tuttavaks saanud — vene hinge ja tõeliselt universaalse katolitsismi sünteesist. Tolle hingega loodab ta isiklikult tutvuda veel 1940. a. ärevail päevil, ta loodab seda veel 1945. mai alguses, kui ta viimaks ometi — prantsuse suursaatkonna poolt kutsutuna — võib sõita Moskvasse. Ta ei leia seda hinge, aga veel siis, kui ta venelaste poolt Prantsusmaale tagasisaadetuna on koduteel, veel siis hüüab ta nagu meelt heites, et kas siis Venemaa kunagi ei näita oma õiget nägu — silmakirjateenistusega kristluse oma, kellele ligimesearmastus on tähtsaim...

Et tungida võimalikult lähedale oma ideaalile, selleks oli prantslane end „idastanud” niipalju kui see vähegi

võimalik, selleks oli jesuiidipreester muutunud KA hieromonahhiks. Kõik see ei aidanud midagi. Selles seisneb isa Vassily tragöödia. Aga juba Kipling ütles kord, et ida jääb idaks, lääs jääb lääneks, ei nemand kohtu kunagi.

Eestisse tuli hieromonahh paater Ed. Profitlich'i kutsel, kes tol ajal oli eesti katoliku kiriku administraatoriks. Ta tuli meeleldi, sest ta vaatas oma Eestis viibimisele kui ettevalmistusele Venemaale siirdumiseks. Aga loomulikult oli tal Eestiski oma ülesanne — sondeerida kreeka-katoliiklaste hulgas pinda rooma-katoliku kirikule läheneamiseks. Ütleme kohe ära, et hieromonahhil sel alal nimetamisväärsed menu ei olnud. Kõige raskem oli asja ajada venelastega: eestlased, kelle ortodoksus ei olnud ju veel kuigi vana ja kes „veneusulistenagi” olid jäänud läänelisiks, olid vastuvõtlikumad, aga siinigi ei olnud praktilisi tagajärgi.

*

Nüüd aga raamatu enda juurde. Autor kirjutab endast kolmandas isikus, iseennast välja tõstmata. Oma isiklike hädade üle ta ei kaeba kunagi. Nii ütleb ta paaril korral, teda paigutatud vanglasolekul (saksa okupatsiooni ajal) haiglasse, haigestumise endast aga ta ei kõnele. Ta ei mõista kedagi hukka — ka neid vangivalvureid mitte, kes teda ta usundi pärast pilkasid ja avaldasid head meelt seeütle, et kannatama peab jesuiitki, tolle ordu esindaja, kes inimkonnale nii palju kahju teinud. Hieromonahh ainult refereerib, mis juhtus ja kuidas see toimus — järeldusi tehku lugeja ise. Aga südamevaluga kõneleb ta sellest, kuidas ta kuidagi ei saa lähemale oma ideaalile. Ta on esmajoones usumees ja vaatab läbi selle prillide. Ta näeb palju, ei näe aga aru-

saadavalt kõike; on asjugi, mida ta võibolla ei oska või ei tahagi näha. Meil on huvitav tähele panna mitte ainult seda, millest ta kirjutab, vaid sedagi, millest ta vaikib.

Raamatu eessõna kirjutanud jesuiitipaatre nimetab hieromonahhi apostliks, kes võiks olla eeskujuks nii mõnelegi teisele. Sest paater Vassily olevat aru saanud, et kui tahad menuga jutlustada teistest rahvusest kuulajale, siis pead seda tegema võimalikult suurel määral väljades tema enda meelelaadilt, pead seda tegema ta enda keeles — selle sõna laiemas, aga kitsamaski mõistes.

Põhimõte on kahtlemata õige, aga kahjuks ei selgu raamatust, mil määral too prantslasest hieromonahh oma veidi enam kui kahesteistaastase Eestis viibimise ajal on suutnud omandada eesti keele. Arvatavasti siiski päris rahuldavalt; seda näitavad — nii ime-lik kui see ka võibolla tundub — need vähesed keelelised vead, mida ta teeb. Nii kirjutab ta, tsiteerides eestikeelset lauset, „tagurpidi element”. Loomulikult peab see olema — nagu selgub tõlkestki „élément rétrograde” — „tagurlik element”. Samuti nimetab ta paaris kohas Niguliste kirikut „Nigula kirikuks”. Need on eksitused, aga eestipärased eksitused, mida ei võiks teha isik, kes eesti keelt ainult vähe tunneb.

Välja arvatud ainult mõned tähtsusetud järjekindlusetused kirjutab autor kõiki nimesid õigesti, niihästi geograafilisi kui ka isikute omi. Ja kus on tarvis õ-tähte, seal see esinebki — „luksus”, mida „ei saa endale lubada” iga eestikeelne pagulasleht...

(Järgneb).

Jesuiit jutustab Eestist

II.

Eesti sõnu juhtub autoril prantsuskeelse teksti vahele kaunis palju, sageli seletusteta, nagu näit. „vanem“ (vanem valvur); ja kuidas küll peaks tavaline lugeja aru saama pooleesti-, poolprantsuskeelsest sõnast „abidirecteur“? Noh, aga tavaline lugeja loeb sääraseid sõnust harilikult lihtsalt üle.

Mis puutub faktilistesse eksitustesse, siis neid raamatus leidub vähe, ja osalt on need meile koguni välispropaganda mõttes kasulikud, näit. kui autor kirjutab, et üldlaulupidusid korraldati iga kolme aasta tagant ja kuni 30.000-de aktiivse osavõtjaga; et need esinejad kõik laulsid unisoonis, seda on juba veidi piinlik lugeda. Edasi teeb hieromonahh Linda Kalevipoja naiseks ja lühendab meretee Helsingi ja Tallinna vahel tervelt poole võrra. Viimaseks eksituseks on see, et hieromonahh mh. mainib Gustav Suitsu romaane, aga sedagi ei saa ma eriti pahaks panna pärast seda, kui mulle alles hiljuti üks argentiina eestlane ütles, ta ei olevat Suitsu nime kunagi kuulnud... Autor igatahes on eesti kirjandust lugenud. Eesti romaane iseloomustab ja kui naturalistlikke ja ütleb, neis tarvitatavat värvides kõige rohkem halli.

Puhtakujuline mäluviga on kindlasti

see, et isa Vassily kirjutab „kann“ pro „kannel“. Trükkiviga ei või see olla, kuna neid raamatus ei leidu. Üldiselt peab ütlema, et autori faktilised eksitused ei ole kuigi raskekaalulised, seda enam et ta Eestist lahkudes ei saanud mingeid märkmeid kaasa võtta — kui ta neid üldse teinud oli — ja et tolle lahkumise ja mälestuste kirjapaneku vahel on möödunud terve rida aastaid.

*

Mis on hieromonahhil öelda eesti inimes kohta? Enne kui sellele küsimusele vastata, pean hoiatama, et autori kõik arvamisid meile vaevalt meeldivad, aga meie ei või kellelegi ette kirjutada, kuidas ta peab meid nägema. Eesti rahvas, ütleb paater Vassily, on töökas, puhtust armastav, distsiplineeritud, väga ratsionalistlik (algkeeles: positif), suurte usuliste tarvidusteta, palju vähema kujutlusvõime või luulelise tundlikkuseta kui venelane, külm, kaunis tugeva saksluse pitsriga — sajandeid kestnud orjapõlve tõttu, millest ta küll oli püüdnud vabastuda.

Alguses tundusid eestlased hieromonahhile hoopis kinnistena, aga nõukogude okupatsiooni esimesel aastal pääsis ta nende hinge lähemale ja

eesti rahva tragöödia tundus talle ta enda isikliku kurbmänguna.

Oma raamatus jutustab autor nii mõndagi umbes neljakümnest eestlasest. Nende juurde tuleme hiljem tagasi.

Esimene tutvus eesti MAAGA oli autorile masendav. Selles ei ole midagi imekspandavat, kui arvestada, mis tingimustel isa Vassily tulek meie maale toimus. Tema, kes kunagi ei kaeba, annab sageli mõista, et pikk sõit kolmandas klassis, mis teda tõi Tallinna Deedu ja Läti kaudu, oli talle kurnav — eriti veel seetõttu, et rong peatus igas jaamas ega ületanud kunagi 40-kilomeetrilist sõidukiirust tunnis. Ja mis veel rohkem — peagu kogu teekond toimus mööda lõpmatu idageniikki, mis lume surilina all mõjusid äärmiselt melankoolselt.

See esimene mulje haihtub aja jook-sul, aga autor ei taha kuidagi leppida sellega, et suvi Eestis on nii lühike — nagu tema ütleb, ainult kolm nädalat juulis.

Oma sõitudel tutvub hieromonahh meie kodumaaga päris põhjalikult. Kord, mais 1933, sooritas ta koguni meelega kaunis ebamõnusa, aga huvitava matka Narvast Tartu, millele pühendab tervelt neli külge. Narvast Kreenholmi, sealt Skarjatinast mööda Vasknarva; ööbimine võõrastemajas. Järgmisel päeval 55 km jalgsi piki Peipsi kallast. Pärast mõne kilomeetri mahakäimist ei ole vastaskallast enam näha. Mitte ühtki aurikut, mitte ühtki lõbujahki ei liigu lainel; siin näeb Euroopa elu surevat. See järv on nagu

kahe riigi vang, kes teda tarvitavad lahutava müürina. Sealpool salapärasest veekogu aga algab metsade üksildus, mis katkematult viib Siberi tundrateni.

Kaldad on inimtühjad. 50-ne kilomeetri ulatuses kohtab hieromonahh kaht, kolm kalurit, see on kõik. Alles Mustvee läheduses mõned külakesed.

Mustvees puhkab isa Vassily enne aurikuga Tartu sõitmist mõned tunnid poolakast katolikuusulise advokaadi juures. Kesköö jätkub reis. Kesköö mais — oo, seda valgete ööde võlu põhjamaadel! Pimeduse asemel videvik, kell pool kaks juba hahtab hommik, kell kolm saabub päev, kõigi veel magades oma kaldakülades. Ja umbes kell seitse võib hieromonahh Kivisillalt lugeda sõnu: „Peatu, põgi, Katariina käsul!“ ...

Autorit rabab vahe Põhja- ja Lõuna-Eesti vahel. Põhja-Eesti on vaene, Lõuna-Eesti, endine Liivimaa, on rikkam, ja siit on ka pärit peagu kõik Eesti suured isiksused, nagu K. Päts, J. Tõnisson, C. R. Jakobson, Kreutzwald, Lydia Koidula.

Viljandi oma ilusa järvega on väike paradüüs, kus hapupiim mulgi kamaga maitseb eriti karastavalt; aga seal on ka üks vanimaid eesti seltse, „Sakala“, kel on suuri teeneid eesti rahva eneseteadvuse tõstmisel. „Mulgi ekspress“ viib kolme (?) (kas mitte nelja? W. M.) tunniga Tallinna.

(Järgneb)

Jesuiit jutustab Eestist

III.

Täis võlu on ka Võru, Kreutzwaldi kodulinn. Petseri on kuulus oma — vaimse kaunis unise — kloostri poolest. Pärnule selle läpmatu supehrannaga, kus suvel näeb rootslasigi, toob läänetuul suvel värskust, talvel aga mõõdukat külma.

Tartu, ülikoolilinn, on väga teadlik oma intellektuaalsest üleolekust (väike vihje ka „Tartu vaimule“? W. M.). Seal töötas eestigi ajal maailmakuulsaid professoreid, nagu näit. L. Puusepp, keda tahtnud saada nii mõnigi teine ülikool, alates Milaano ja lõppedes Stockholmiga. Kõrgele kergivad tohutusuure toomkiriku varemed. Luterlastel oli neli ilusat kirikut, üks neist ülikooli koguduse oma. Selle õpetajaks oli piiskop Köpp. Katoliiklastel oli ainult üks kirik, ilusa pargikese ääres.

Esimiseks paigaks, kus hieromonahhil tuli pikemat aega töötada, oli Narva. Autor nimetab seda „umblinnaks“ (ville en cul de sac). Nagu umbtänavgi ei vii see oma tühjaltseisva sadamaga enam kuhugi — ja seda hoolimata pikast ja vaheldusrikkast ajaloost. Olles saanud piirilinnaks, kaotas ta poole oma elanikkonnast.

Autor näitab üksikasjalisemalt, kuidas vahelduvad valitsejad on jätnud jälgi linna välisesse pilti, ja kõneleb siis ka Narva-Jõesuust selle metsa peidetud suvilatega.

Aga pealinn?

Hieromonahh teab, et Tallinna nimi tähendab „taanlaste linna“, konstateerib, et prantslased nimetavad Toompead Põhjale Carcassone'iks, ja talle meeldib väga Tallinna siluett selle kaunite kirikutornidega, milledest eriti elegantelt tõuseb vastu taevast Oleviste oma. Aga isa Vassily leiab samuti, et Toompea katedraal rikub seda pilti, ja on teadlik sellest, et isamaalased Vabariigi algaastail tahtsid seda kirikut kui vihatud asaarivõimu sümbolit õhku lasta. Veel kirjutab ta Kadriorust, linna paljudest koolidest, hästikülalistatud teatrest, ülemiste järvest ja sellega seotud legendidest.

*

Autori Eestis viibimise üksikuist järkudest saame järgmise pildi.

Pärast aastast Tallinnas olekut siirdub hieromonahh kolmeks aastaks Narva. Detsemrist 1936 kuni veebruarini 1941 elab ta Esnas, täpsemalt Kodase-

ma asunduses, katoliiklasest parun Fr. Engelhardti majas, kus harrastati idamaist riietust. Siin tunneb autor end oma inimeste keskel, harib maad ja unistab kloostri asutamisest. Siin on metsi, vaikust ja tarbe korral üksildustki, ilma et sealjuures siiski tarvitseks end tunda muust maailmast eraldatuna; siin võib nautida lume valgedust, suvel aga valgete ööde võrratut läbinähtavust ja metsmaasikate lõhna. Linn oma murede ja ajalehtedega on küllalt kaugel, Jumal aga küllalt lähedal. Siin on hea olla...

Maal oli võrdlemisi hea olla veel nõukogude esimese okupatsiooni ajal, vähemalt alguses. Aga okupatsioonidele pühendame erilõike, ja läheme seepärast kiiresti edasi.

1941. a. veebruaril lõpus siirdub vend Vassily Tartu, kuhu ta jääb 20. augustini 1944, istudes saksa okupatsiooni ajal vanglas veidi üle kahe aasta, vee- tes sellest ajast kaks kuud haiglas ja veerandaastat Laeva töölagris, mis on Tartust 18 km kaugusel.

20. aug. 1944 evakueeritakse vangid pealetungivate venelaste eest Tallinna ja täpselt kuu aega on isa Vassily siis Harku töölaagris, kust teda ühes teis- tega 20. septembril vabastab „abidirector Lõhnus“. (Autor kirjutab seda nime järjekindlalt n'uga.)

29. dets. 1944 saab hieromonahh uue prantsuse passi ja kutse tulla Moskva. Sõiduluba ootab ta neli ja pool kuud Esnas ja 16. mail 1945 lahkub ta lõplikult Eestist. (Järgneb.)

Kiirteadaanne Jõuluvanale

Ilmus — nägus, rohkete piltide ja huvitava sisuga lasteraamat

Jõulujutt „KUNINGAS HEASÜDA“

Autor (tekst ja pildid): ADELHEID OTEMA. Raamatu hind kr. 2:80. Raamat on huvitav kooliealistele ja mõnus ettelugemiseks mudilastele.

Kiirem moodus on, kui kirjutate tellimise postgiro kaardi- lõikele ja maksate raha meie arvele Nr. 45 13 43.

Kõiki meie raamatuid on ka müügil VALIS-EESTI talituses, nimekirja ja hinnad leiate samas lehes teisel.

ÜHISTEGELINE KIRJASTUS TÕRVIK

Telefon 94 34 89

Hauptvägen 44, II, Enskede

Jesuiit jutustab Eestist

IV

Autor oleks veel vene okupatsiooni alguses võinud lahkuda, aga ta eelistas jääda Eestisse. Tema oli tahtnud minna Venemaale, nüüd tuli see tema juurde, tuli küll armeede ja politseiterroriga, aga see oli ikkagi Venemaa...

Siis tulid 1940. a. juunikuu hirmsad päevad, tulid rahvahulgad, kes läksid Kadrioru lossi ette, kus president Päts nalle ütles:

„Teie ei kõnele eesti keelt, teie pole eestlased, ma ei tunne teid.“

Tuli Varese „valitsus“. „Vaene Eesti!“ ohkab autor.

Ja kogu maale laskus nõukogude õõ. Hieromonahh ei unusta kunagi seda tooni, millega Tartu kohtunik Maim, kelle perekond oli katoliikuusuline ja kes elas kiriku lähedal, hüüdis nõukogulaste arvel: „Asiaadid!“...

Ei ole mõtet siin refereerida kõike, mida isa Vassilyl on jutustada esimese nõukogude okupatsiooni kohta. Ta mäletab sedasama mida meigi, ja ta mäletab seda üldiselt vägagi õigesti. Siinkohal on huvitav märkida, et hieromo-

nahh soovib lugeda August Rei „Nazi-Soviet Conspiracy and the Baltic States“, mis on ilmunud Londonis Borease kirjastusel.

Mis puutub autori suhtumisse sündmusisse, siis tahan ainult meenutada seda, et eesti rahva kurbmäng tundus talie ta enda isikliku tragöödiaga. Üllatavalt vähe kirjutab ta siiski eesti kiriku ja kirikumeeste kannatusist — aga väga vähe kirjutab ta teiselt poolt ka sellest, kuidas katoliiklased kui niisugused elasid vene okupatsiooni ajal. Tema isiklikult võis maale jääda ainult seetõttu, et sai komissarile selgeks teha, et Eesti 3000 katoliiklast vajavad religioosset abi, seda enam, et suurem osa seda usku vaimulikke oli maalt juba lahkunud.

Saksa okupatsiooni kohta ütleb hieromonahh, see olnud eesti rahvale vabastuseks. Saksa rezhiimi ei saanud võrreldagi vene terroriga. Saksa sõdurite ja ohvitseride hulgas olnud palju kultuuriga mehi ja nad olnud inimlikud, kuna nõukogulased käitunud pä-

risbarbaritena. Eestlased üldiselt küll väga ei armastanud sakslasi, aga nendega võidi elada, ja pealegi ei olnud saksa sõdurid balti parunid...

Katoliiklasist saksa sõdurid tulid meeleldi „oma“ kirikule appi, tehes parandusi, mängides orelit, teenides missa ajal ja lauldes kooris.

Ühel päeval aga tuli autorile külla sõdur, kes end ütles olevat ühe preestri vend, ja kelle jutt tundus kahtlasena. Liig palju pärinud see mees selle järele, mida hieromonahh Eestis teinud idamaise riituse levitamiseks.

Varsti areteeritaksegi paater Vassily; üheks süüdistuspunktiks on see, et ta ühes kirjas paavstlikule nuntsiusele Aratale öelnud, et eestlased ei poolda natsi rezhiimi...

Nõukogulaste teiskordne tulek lõpetab autori vangipõlve. Harku töölaagri velsker Lukane (?) soovib talle minna lähedasse tallu, kus teda hästi vastu võetakse. Mõne aja pärast läheb ta Tallinna, end esitlema miilitsale. Katoliku preester, prantslane, tulnud saksa vanglast — kõik see jätab segase mulje, aga hieromonahh saab siiski peatusloa kolmeks kuuks ja talle soovatakse pöörduda prantsuse suursaatkonna poole Moskvas, et sealt saada lõplikud paberid.

*

Isa Vassily soovib südamest jääda

Eestisse, et — niipalju kui see tema võimuses — aidata kergendada vaese rahva kannatust, aga kui ühes passiga saabub kutse tulla Moskvasse, siis ta pärast seesmist võitlust otsustab siiski Venemaa kasuks.

„Propuski“ ootel ta siirdub jälle Esmasse. Paberit ootab ta neli kuud, sõites iga kuu lõpul Tallinna. Aga see ei ole nii lihtne. Selleks, et sõita Tallinna, peab olema kirjalik luba; seda saab maaelanik aga ainult maakonnaliinast. Selleks aga, et raudteel mõnest maa-jaamast maakonnalinna sõita, peab olema jällegi eriluba, mida nii kergesti ei taheta anda. Ja Esna on Paidest 20 km kaugel... Aga leidub talunikke, kes laenavad oma hobuseid, ilma et seda neilt oleks palutudki.

Moskva perioodi me siin ei puuduta, ütleme veel kord ainult niipalju, et isa Vassily „Venemaa“ südamestki ei leia toda Venemaad, mida ta juba mitu aastakümnet on igatsenud. Ja autori vaevalt kümnekuise sealviibimise järel saab prantsuse suursaatkond noodi, milles nõutakse hieromonahhi viibimatut. Nõukogude Liidust lahkumist. Ka Ülemnõukogu president Kalinin, kelle poole väike kogudus pöördub, ei saa või ei taha vaimuliku heaks midagi teha.

Lõpuks vaatame veidi neid üksikisi-
(Järg lhk. 5)

Jesuitid...

(Algus ltk. 2)

kujud, kelledest autor oma raamatus jutustab, piirdudes eestlaste ja muist rahvusist eesti kodanikega. Nimede suhtes ei ole hieromonahh just väga järjekindel — mõne isiku kohta annab ta ainult initsiaalid, mõne kohta ainult eesnimi, mõne kohta alguses eesnimi ja alles hiljem perekonnanime, mõned tegeist jälle esitellakse kohe esimesel ilmumisel kõigi nimedega.

Riigivanem, hiljem president K. Pätsi iseloomustab autor kui isalikku valitsejat. Teisist riigimeestest kirjutab ta veidi pikemalt ainult K. R. Pustast, keda ta kohanud Haapsalus, kus see elanud poolenisti erus. Olnud pikki aastaid Eesti täisvoliliseks ministriks Prantsusmaal ja säilitanud imetlust ja poolehoidu sellele maale. Pusta soovitanud talle pidada üks ettekanne humanismist ja selle reaktsioonidest prantsuse katolitsismis. Loeng kujunenud menuks ja kuulajad avaldanud selgesti tunduvalt sümpaatiat Prantsusmaale.

Autori peahuvi keskendub arusaadavalt vaimulikele. Luteriusuliste ja neile lähedalseisvate sektantidega ei näi tal olnud kuigi palju kokkupuutumist, seda enam ortodoksidega, rahvapärastelt nimetatud veneusulistaks. Ta jutustab nii mõndagi oma jutuaajamisest järgmiste hingekarjastega: metropoliit Aleksander, ülempreester N. Päts Tallinnas, ülempreester K. Kokla Tartus, preester Angerjas Narvas, pr. J. Mossaar Paines, pr. Männik Kiviõli lähedal, hiljem

Pühtitsa kloostis, pr. Rybakov-Randvere Võrus ja preester Vl. Hiiesalu Petersi lähedal. Mis teemadel hieromonahh Vassily nendega kõneles ja läbi rääkis, on üldiselt teada, üksikasjad aga laiemat lugejaskonda vaevalt huvitaksid, seda enam, et nende praktilised tagajärjed olid niihästi kui võrdsed nullile.

Mittevaimulikest mainib autor Johannes Aavikut ja selle suuri teeneid eesti keele arendamise alal; Aaviku teosed olevat selguse meistritööd. Hieromonahh ei ole rahul eesti keele kui usundi peenuste edasiandmise riistaga, aga selle põhjus — mis ei selgu isa Vassilyle, küll aga ta raamatu eestiasest lugejale — seisneb selles, et väljastpoolt Eestist tulnud katoliku misjonärid ei osanud endile tõlkimistöö jaoks leida pädevaid kaastöölisi.

Üks sääraseid abilisid oli Reginald Sorokin, kellele autor pühendab õige mitu head lehekülge. See on ka arusaadav, kui saame teada, et R. S. ligi kaheksa aasta jooksul oli isa Vassily „abiseks, võib isegi öelda, sõbraks“. Psühholoogiliselt võttes oli see noormees — ta oli hieromonahh Eestisse saabudes alles 16 aastat vana — kahtlemata huvitav. Olles Nõukogude Liitu jäänud venelase ja (eesti?) rootslanna poeg, oli ta, kuigi esialgu luterlane, väga huvitatud katoliku usust ja astus sellesse mõni nädal pärast autori Eestisse jõudmist, kelle jaamas vastuvõtjate hulka ta kuulus. Teda meelitas just idamaine riitus. Hingeliselt ei olnud ta tasakaalus, ülitundlik, aldis kõiksugu mõjudele. Budha munk Karl Tõnissonilt oli ta päri-

nud suure vastikustunde liha vastu; ta unistas mingist ürgkristlikust kommunismist. Ta isiklikud tarvidused olid imeväikesed ja ta aitas keda aga sai. Ta abistas ka katoliku misjonäre „Kiriku Elu“, nende eestikeelse ajakirja, toimetamisel ja andis neile eesti keele tunde. Ta saatis vend Vassilyt selle matkadel, oli talle abiks niihästi Narvas kui ka Esnas.

Kui tuli esimene nõukogude okupatsioon, hakkas Sorokin aegamööda muutuma. Ta siirdus Tartu, kust ainult veel kord tuli Esnasse — selleks, et paluda, et kõrvaldataks kõik need „Kiriku Elu“ ja „Ühise Kiriku“ (unionistide häälkandja) numbrid, mis sisaldasid tema kirjutisi.

Kui autor 1941. veebruaris oli Tartu siirdunud, ilmus noor Reginald kord kirikusse — ja testas, et on pidanud end andma NKVD käsutusse; ta olevat oma sõpradele tänulik kõige eest, ei tohtivat neid aga enam näha.

Viimset korda kohtas isa Vassily teda sama aasta juulis, kui sõda oli juba täies hoos; Sorokin haaras hieromonahhi kätte ja suudles seda. Hiljem saadi teada, et ta taganenud ühes vene vägedega, jäänud aga neist maha ja leidnud sakslaste käest surma...

Ainult head on autoril jutustada raamatu teisist tegelasist, kuigi ta vahel avaldab kurbust mõne mehe usulise ükskõiksuse kohta. Nii ta räägib Kelchide perekonnast Viljandi paradiisist, kus mees oli eestlane, naine aga prantslane, ja Labide perekonnast Võrust, kus teda vastu võetud unustamatult hästi. Edasi jutustab ta kellestki Elmarist, kes

töötanud Tartu ülikooli arhivis, abivalmis noormehes; proua Almoortist, prantslannast, selle kahe poja Pauli ja Ilmariga; ins. Rink'i perekonnast Sangastest, kes oli osalt katoliku, osalt luteri usku. Mees, prantslannast naine ja tütar Selma küüditati a. 1941, kuna kaks teist last, kes tol ajal viibisid Tartus, pääsesid NKVD kiusist.

Oma usklikke otsingute siirusega köitis autorit katoliiklane „Vova“, eestlase ja poolatari poeg. Inglise kolledži õpilane (lõpetaja?), kes tuli Esnasse oma tervist parandama ega lahkunudki sealt enam.

Kodasema asunduses tuli hieromonahhil sageli kokku pautuda talunik Aleksander Kuusmanni, selle naise, viie tütre ja poeg Karliga, kes pidasid head sõprust naabrinaise, pr. Mäeojaga.

Saksa okupatsiooni ajast mainib autor veel Takellade perekonda Tartust, kus oli kolm poissi: Leo, Edu ja Bruno.

Oma raamatus toonitab hieromonahh paar korda Eestis valitsenud usuvabadust, märkides sedagi, et katoliiklasist lihtuslikele, vaimulikele ja väljastpoolt tulnud misjonäridelegi ei tehtud kunagi ja vähimalgi määral mingeid takistusi. Vahetevahel olnud küll tulnud kuulda-vale pilkesõnu — eriti aga nende vangivalvurite suust, kelledega isa Vassilyl tulnud tegelda Tartu vanglas ja Laeva ning Harku töölaagris ja kelledest mõned olnud päris korraliku haridusega. Nende pilkajate nimed jäävad siin nimetamata. Küll aga mainitagu „vanem Sibul“, kes lubas autorile kasutada pliiatsit ja paberit oma meditatsioonide kirjapanemiseks.